

УДК 002.2:02-051
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269498

ЗНАНИЙ КНИГОЗНАВЕЦЬ, БІБЛІОТЕКОЗНАВЕЦЬ, ПЕДАГОГ ТА ІСТОРИК – ТАЇСІЯ ІВАНІВНА КІВШАР

*Тетяна Новальська,
професорка кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв,
докторка історичних наук, професорка
(Київ, Україна)
e-mail: novalska@meta.ua
ORCID: 0000-0003-3093-3998*

Мета статті – на основі критичного аналізу фахових публікацій узагальнити, оцінити та висвітлити внесок професорки Таїсії Іванівни Ківшар у розвиток бібліологічної науки, освіти України, її педагогічну та громадську діяльність.

Методологія дослідження базується на використанні дослідницького інструментарію соціокомунікативного, системного та історико-генетичного підходів, що дало змогу визначити комплекс чинників, які впливали на формування наукового світогляду та професійних якостей професорки. Також були використані такі методи, як історіографічний, джерелознавчий, аналітичний, компаративний, бібліометричний.

Наукова новизна полягає у виявленні основних періодів становлення професійного світогляду Т. І. Ківшар, об'єктивній оцінці її внеску у розвиток бібліологічної науки і освіти в Україні, уведено до наукового обігу факти і джерела біографічної та наукової спадщини професорки, науково обґрунтовано її внесок у книгознавство, бібліотекознавство, історію української бібліології, розвиток сучасної бібліотечної справи та української бібліотечної біографіки.

Висновки. Близько 250 наукових публікацій Ківшар із проблем історії української бібліології, історії бібліотечної і книжкової справи, бібліотечної біографіки, біографій фундаторів наукової думки, а також соціальних функцій бібліотек, взаємозв'язків між бібліотечною та книжковою справою тощо є помітним доробком професорки. Їй вдалося обґрунтувати окремі тенденції книговидавничої справи України післявоєнного періоду, ввести до наукового обігу численні важливі факти з історії книжкової та бібліотечної справи, поповнити джерельну базу української бібліології документами, сформованими як на етнічних землях, так і поза їх межами, оприлюднити вилучені радянською цензурою імена вчених та наукові праці, а також спробувати визначити внесок кожної особистості у розвиток окремих складових бібліології, книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії, бібліографознавства й поширити ці знання серед професійної спільноти.

Певним досягненням професорки можна вважати виявлення та обґрунтування бібліотечної біографіки як самостійного напрямку у складі спеціальної біографіки та бібліотекознавства, визначення її завдань й умотивування тенденцій розвитку в історії бібліотечної справи ХХ – початку ХХІ століття, поповнення персонологічного ряду діячів книги. Становлять інтерес і висвітлення сторінок життєпису українських жінок поза межами України, визначення їх ролі у збереженні національної ідентичності в іншомовному середовищі, їх патріотизму та інтелігентності.

Значну частину життя Т. І. Ківшар присвятила педагогічній праці, навчаючи студентів, аспірантів і пошукувачів основам організації й управління бібліотечною справою, заохочуючи до вивчення історії українського книговидання та бібліотечної справи, ознайомлення із основними віхами історії вітчизняної книжкової культури, аналізу української бібліології з урахуванням досягнень вітчизняної гуманітаристики.

Ключові слова: Таїсія Іванівна Ківшар, професорка, книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство, бібліологія, бібліотечно-інформаційна освіта, підготовка наукових кадрів, бібліотечна біографіка.

ВСТУП

Статтею про Таїсію Іванівну Ківшар – знану книгознавицю, бібліотекознавицю, бібліографку, педагогиню, докторку історичних наук, професорку, заслужену працівницю культури України, Почесну професорку Київського національного університету культури і мистецтв, дійсну членкиню Наукового товариства ім. Т. Шевченка в Канаді, членкиню Союзу Українок Канади – відкриваємо в Українському журналі з бібліотекознавства та інформаційних наук рубрику «Бібліотечна біографіка». Адже саме Таїсія Іванівна започаткувала українську бібліотечну біографіку як новий напрям наукових досліджень, що входить до складу спеціальної біографіки та бібліотекознавства, обґрунтувала основні тенденції та етапи її розвитку, визначила завдання, серед яких «...виявлення й аналіз різних видів історико-біографічних джерел та біографічної інформації, вивчення особливостей біографічного письма, отримання біографічних знань, відтворення біографій діячів бібліотечної справи, бібліотекознавців, бібліографів й бібліографознавців, а також осіб, пов'язаних із бібліотечною діяльністю» (Ківшар, 2011а). Вивчення наукової спадщини, педагогічної, громадської діяльності талановитої вченої, організаторки сприятиме суттєвому збагаченню історіографічної, джерелознавчої бази наукової думки, інституціалізації бібліотечної біографіки, розбудові української бібліотечної науки, освіти і практики. Самовіддана праця Т. І. Ківшар, її внесок у розвиток бібліологічної науки та освіти є прикладом для наслідування сучасним дослідникам, аспірантам та студентській молоді, має невичерпне виховне значення.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Слід зауважити, що визначення основних періодів наукового, педагогічного та громадського життя Т. І. Ківшар, її внесок у розвиток бібліотечної справи, аналіз наукової спадщини комплексно не здійснювалися. Переважна більшість дослідників висвітлювали факти біографії, наукову, громадську діяльність у зв'язку з ювілейними датами у житті професорки. Різні аспекти діяльності Т. І. Ківшар у своїх працях аналізували О. В. Волкова (2011), С. М. Ляшко (2008), Т. В. Новальська (2013), І. В. Тимошенко (2013). Аналізуючи розвідки вчених, слід зазначити, що в них простежується певна фрагментарність, адже досі немає праці, у якій би висвітлювалися основні періоди життєвого та творчого шляху Т. І. Ківшар. При підготовці статті використовувалися вибрані друковані праці професорки та біобібліографічні покажчики, в яких наведено основні дати і події життя, хронологічний покажчик друкованих праць Т. І. Ківшар (2011b; 2013), література про її життя і діяльність тощо.

Мета статті – на основі критичного аналізу фахових публікацій та наукового й педагогічного доробку узагальнити, оцінити та висвітлити внесок професорки Таїсії Іванівни Ківшар у розвиток бібліологічної науки, освіти України, її педагогічну та громадську діяльність.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Таїсія Іванівна Ківшар народилась 30 жовтня 1947 року в селищі міського типу Якимівка Запорізької області. Після отримання середньої освіти у Якимівській загальноосвітній школі вступила до Харківського державного інституту культури, єдиного на той час в Україні закладу вищої освіти (ЗВО), що забезпечував сферу

культури кваліфікованими фахівцями і був фундатором вітчизняної бібліотекознавчої та книгознавчої освіти. Трудову діяльність розпочала на посаді товарознавця-книгознавця Запорізької обласної контори книжкової торгівлі (1969). Для продовження навчання Державний комітет у справах видавництва, поліграфії та книжкової торгівлі України (Держкомвидав України) направив молодого фахівця до цільової стаціонарної аспірантури Московського поліграфічного інституту (МПІ) за спеціальністю «Книгознавство» (1973).

Перебуваючи на навчанні у Москві, Т. І. Ківшар вивчала історію книговидавничої справи України після закінчення Другої світової війни. Публікації, виступи на наукових конференціях, а також кандидатська дисертація «Розвиток книговидавничої справи Української РСР (1946–1970 рр.)», успішно захищена в МПІ, були побудовані на ґрунтовній джерельній базі, архівних документах, більша частина яких вводилась вперше до наукового обігу. Дослідниці вдалося реконструювати історію матеріально-технічної бази післявоєнного українського книговидавництва, виявити особливості розвитку вітчизняного книговидавництва, провести статистичний, тематичний та типологічний аналізи окремих сегментів книговидавничого репертуару досліджуваного періоду.

Після закінчення аспірантури Таїсія Іванівна повернулася до Держкомвидаву України, коли й розпочався київський період наукового, педагогічного і громадського життя. Її було призначено в один із підрозділів Держкомвидаву України – Українське об'єднання книжкової торгівлі «Укркнига» (1976–1980) інспектором відділу організації книжкової торгівлі. Поряд із практичною роботою Таїсія Іванівна вивчала організацію і управління вітчизняного книговидавництва, книгорозповсюдження, книгоживання та інші особливості книжкової галузі.

Від 1980 року починається науково-педагогічна діяльність Т. І. Ківшар, коли за конкурсом її було обрано на посаду викладача кафедри бібліотекознавства Київського державного інституту культури, де впродовж майже чверті століття вона пройшла шлях від викладачки до провідної професорки, завідувачки цієї кафедри, сформувавшись як досконала педагогиня і наполеглива дослідниця. У ЗВО вона читала студентам різноманітні за тематикою бібліологічні навчальні курси: «Бібліотекознавство», «Організація та управління бібліотечною справою», «Історія бібліотечної справи світу», «Історія бібліотечної справи України», «Бібліотечне джерелознавство», «Книга в структурі соціальних комунікацій», розробляла навчальні, тематичні та робочі програми, методичні матеріали цих курсів, оновлюючи їх відповідно до розвитку історичної та бібліотекознавчої думки з урахуванням власних концептуальних засад. Керувала курсовими, дипломними й магістерськими роботами студентів, студентськими науковими гуртками, виступала з доповідями на українських та міжнародних наукових конференціях, круглих столах, публікувала статті бібліологічної й педагогічної проблематики. Свій книгознавчий потенціал вона реалізовувала при викладанні дисципліни книгознавчого циклу, працюючи за сумісництвом доцентом, згодом професором кафедри організації видавничої справи, поліграфії та книгорозповсюдження Національного технічного університету «КПІ». У 1988 році отримала вчене звання доцентки кафедри бібліотекознавства, а у 1996-му – професорки цієї ж кафедри і тривалий час була єдиною професоркою на факультеті бібліотечно-інформаційних систем зі спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія».

Наприкінці 1990-х років, коли усвідомлювалась необхідність організації спеціальної підготовки фахівців книжкової справи, Т. І. Ківшар була однією з ініціаторів утворення кафедри книгознавства та видавничої діяльності в КНУКіМ і розробників першого навчального плану для підготовки книгознавців, складеного з урахуванням міжнародного досвіду, в якому передбачалось надання фундаментальної гуманітарної освіти у поєднанні з освоєнням новітніх інформаційних технологій у галузі книговидавництва та книгорозповсюдження.

У цей час Таїсія Іванівна вивчала історію книжкової справи Української революції 1917–1921 років, виявляла джерела й аналізувала причини появи нових видавництв і видавничих осередків, загальні тенденції українського книгодрукування, засоби поширення творів друку. Вона досліджувала державний характер організації книгорозповсюдження, проаналізувавши діяльність створеного Українською Центральною Радою першого державного органу керівництва бібліотечною справою в Україні – Бібліотечно-архівного відділу Міністерства народної освіти УНР, підготовлених ним законопроектів про заснування Національної бібліотеки Української держави, про обов'язковий примірник творів друку, а також висвітлила роль Олександра Грушевського у розробці цих документів. Багаторічне вивчення різних аспектів української книжкової справи дозволило Т. І. Ківшар здійснити комплексне монографічне дослідження «*Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.)*» (1996), ґрунтовну джерельну базу якого становили переважно архівні документи та літературні джерела, доступні після відкриття радянських спецхранів архівів і бібліотек в Україні, а також матеріали приватних і державних архівів й інформаційних установ Чехії. Реконструкція історії українського книжкового руху в період Української національно-демократичної революції та національного державотворення сприяла розробці нової історико-книгознавчої концепції вивчення книговидавництва та книгорозповсюдження як цілісного соціокультурного явища, що формує духовну культуру засобом створення національного інформаційного середовища на етнічних землях та поза їх межами (Ківшар, 1996). У монографії, що мала позитивні відгуки, та докторській дисертації, захищеній у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (1996), визначено методологічні засади дослідження книжкового руху на основі загальнонаукових підходів до пізнання, виявлено його зміст, проаналізовано структуру цього соціального явища. Введення до наукового обігу значного комплексу архівних документів, спеціальної періодики та літературних джерел сприяло активізації вивчення історії української бібліології цього періоду. Поряд з історичними аспектами Т. І. Ківшар у своїх дослідженнях аналізувала питання сучасної бібліотечної справи, торкаючись проблем взаємовідносин між органами законодавчої та виконавчої влади і бібліотеками, розглядаючи бібліотечне законодавство в Україні, продовжувала вивчення соціальних функцій бібліотеки, підкреслюючи необхідність активізації функцій, викликаних особливостями суспільного розвитку для збереження стабільного функціонування та якісного удосконалення бібліотеки в системі закладів соціальної комунікації. Як досвідчений науковець вона здійснювала наукове редагування монографічних досліджень із різних аспектів книжкової справи: української дитячої книжки в Галичині, видавничої та бібліотечної справи української еміграції в Чехо-Словаччині, матеріалів до книговидавничого репертуару Поділля.

У 1993–1996 роках Т. І. Ківшар була ініціатором спільного проекту кафедри бібліотекознавства та Відділу української книги Слов'янської бібліотеки при Національній бібліотеці Чеської Республіки із вивчення особистих бібліотек українських бібліотекознавців у Чехії, куди вона виїжджала для стажування, а також ініціювала співпрацю кафедри бібліотекознавства з Українською Бібліотекою імені Симона Петлюри в Парижі з метою вивчення документів, пов'язаних із родиною Степана Сірополка. За заслуги у науковій діяльності, підготовці фахівців інформаційно-бібліотечної галузі різного рівня кваліфікації, організації міжнародної співпраці кафедри бібліотекознавства Т. І. Ківшар отримала Подяку Міністерства культури і мистецтв України, їй було нагороджено медаллю «Ветеран праці», а Головна вчена рада КНУКіМ у 1999 році присвоїла їй звання Почесної професорки Київського національного університету культури і мистецтв.

На початку XXI століття виникли зміни у змісті та організації підготовки фахівців бібліотек, зумовлені підвищенням ролі бібліотек у забезпеченні доступу до світових інформаційних ресурсів, інформатизації українського суспільства, відбувалась перебудова навчального процесу у КНУКіМ. Для забезпечення конкурентоспроможності фахівців у нових умовах кафедрою бібліотекознавства, яку очолювала Т. І. Ківшар у 2000–2003 рр., було розроблено новий навчальний план за спеціальністю «Бібліотекознавець – менеджер інформаційних систем і технологій», який щороку удосконалювався. Документ спрямовувався на фундаментальну підготовку фахівців, обізнаних із менеджерською і маркетинговою діяльністю, технологічними процесами, особливостями комплектування і збереження бібліотечних фондів, каталогізації в автоматизованому режимі. Кафедра досліджувала комплексну наукову тему «Бібліотечна Україна», залучаючи до участі науковців провідних бібліотек для вивчення напрямів і тенденцій розвитку вітчизняної бібліотечної справи та бібліотекознавства, актуалізуючи замовчувані в радянську добу сторінки історії, а також наукові праці діячів книги, викреслених на десятиліття із наукового вжитку в Україні. Провідні професори й доценти працювали над підготовкою підручників, навчальних посібників та хрестоматій із профільних бібліотекознавчих дисциплін. Кафедра бібліотекознавства через аспірантуру й докторантуру КНУКіМ здійснювала підготовку кандидатів та докторів наук відповідного профілю. Високий науковий рівень кафедри дозволив Вищій Атестаційній Комісії України (ВАК України) визнати її однією із провідних наукових установ країни для рецензування дисертаційних досліджень у галузі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства (Новальська & Тимошенко, 2013).

Колективом кафедри було вперше проведено науково-практичну конференцію, що зібрала вихованців факультету за весь період його існування, які працювали не лише в бібліотечно-інформаційних закладах України, але й поза її межами, також були присутні директори провідних бібліотек Києва та науковці (червень, 2002). Захід було присвячено тридцятиліттю підготовки фахівців бібліотечно-інформаційної галузі у КНУКіМ.

Кафедра бібліотекознавства організувала і провела міжнародну науково-практичну конференцію «Степан Сірополко – визначний український вчений, політичний, громадський і культурно-освітній діяч (1872–1959)» (вересень, 2002), на якій Т. Ківшар привернула увагу до вивчення багатогранної наукової спадщини вчено-

го, особливо наголошуючи на дослідженні його бібліологічного спадку. Також захід об'єднав науковців, праці яких сприяли формуванню сірополкознавства.

У 2002 р. Українська бібліотечна асоціація визнала Т. І. Ківшар переможницею в галузі бібліотечної освіти й нагородила її Почесною відзнакою «За визначні заслуги у розвитку бібліотечної освіти».

Необхідність розширення підготовки фахівців для галузевих бібліотек, зокрема освітянських і шкільних, спонукала Т. І. Ківшар стати однією з ініціаторів відкриття у 2003 р. у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова спеціальності «Учитель української мови і літератури – бібліотекар», взяти участь у розробці навчального плану, навчально-методичного забезпечення і кількарічному викладанні курсу «Бібліотекознавство» для студентів цього закладу.

З метою удосконалення бібліотечно-інформаційної освіти Міністерство освіти і науки України створило при КНУКіМ робочу групу із провідних книгознавців, бібліотекознавців та бібліографознавців, до якої було включено і Таїсію Іванівну, яка розробила Державний стандарт вищої освіти освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» за спеціальністю 6.020100 «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографознавство» напряму підготовки 0201 «Культура» (2005), спрямованого на інтеграційний напрямок підготовки фахівців у галузі інформаційної діяльності.

У науково-педагогічній діяльності Т. І. Ківшар одночасно з навчанням студентів, організацією їх самостійної і наукової роботи готувала кадри вищої кваліфікації в галузі книгознавства і бібліотекознавства, докторантів, аспірантів, пошукувачів, виступала офіційним опонентом при захисті кандидатських і докторських дисертацій, рецензентом профільних монографій і хрестоматій, наукових досліджень молодих вчених. Вона брала участь у розробці Програми-мінімуму для складання кандидатських іспитів аспірантами КНУКіМ за спеціальністю «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», а також в атестації наукових кадрів вищої кваліфікації як заступниця голови Спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій у КНУКіМ, як вчена секретарка Спеціалізованої вченої ради із захисту докторських (кандидатських) дисертацій у КНУКіМ, а також як членкиня Спеціалізованої вченої ради із захисту докторських (кандидатських) дисертацій у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, як членкиня Спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій у Центрі пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

Важливою складовою наукової та науково-педагогічної діяльності Ківшар була робота у Експертній раді з історичних наук Вищої Атестаційної Комісії України (2002–2007), що здійснювала державну політику в галузі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, присудження наукових ступенів кандидата й доктора наук, контроль за науковим рівнем дисертацій, їх практичною цінністю, роботою спеціалізованих учених рад. Як членкиня цієї ради вона сприяла визначенню наукової і практичної цінності дисертаційних досліджень у галузі історичних наук, а також розробці паспорта та введенню до Переліку спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань нової спеціальності «Музезнавство. Пам'яткознавство», відкриттю спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій відповідного

профілю у Центрі пам'ятокознавства НАН України й Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Таїсія Іванівна працювала над розробкою та удосконаленням паспортів наукових спеціальностей «Теорія та історія культури», «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», сприяла їх затвердженню та впровадженню у роботу спеціалізованих вчених рад профільних ЗВО України.

Активну громадську діяльність здійснювала Т. І. Ківшар як експертка Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України. Цьому значною мірою сприяла її участь у виконанні державної програми України «Повернуті імена». Зокрема, у безоплатній передачі з Праги до Києва великого приватного архіву унікальних документів з історії України та української культури кінця XIX – першої половини XX століття, рукописів праць й особистої бібліотеки педагога, бібліолога, історика, журналіста, музеєзнавця, краєзнавця, культуролога, освітянина, журналіста-публіциста, біографіста, перекладача та редактора, політичного, громадського й культурно-освітнього діяча Степана Онисимовича Сірополка для постійного їх зберігання в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України та Національній парламентській бібліотеці України, де вони стали доступними вітчизняним науковцям. Документи і матеріали цієї колекції сприяли вивченню, доповненню та уточненню наукових біографій багатьох діячів національної науки і культури, визначних українців, дослідженню їх епістолярної спадщини, серед яких значна роль належить і українській поетесі Лесі Петлюрі. Життєписи, а також творчий та епістолярний спадок визначної українки було введено Т. І. Ківшар до наукового обігу в Україні та поза її межами (Петлюра, 2009).

В Українській бібліотечній асоціації (УБА) Таїсія Іванівна певний час очолювала секцію «Історія книжкової і бібліотечної справи», організовувала проведення науково-практичних конференцій із вивчення історії вітчизняних бібліотек, що активізувало регіональні дослідження історії окремих книгозбірень, а також круглих столів, присвячених співпраці українських і зарубіжних бібліотек. Разом з іншими членами УБА сприяла удосконаленню бібліотечного законодавства, зокрема, брала участь у підготовці матеріалів до слухань у Комітеті з питань культури та духовності Верховної Ради України щодо внесення змін та доповнень до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995), які було враховано Верховною Радою України при підготовці Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (2000).

Співпраця з Міжнародним фондом «Відродження» в Україні дозволила Т. І. Ківшар отримати грант для участі у роботі 64-ї Генеральної конференції Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) у Амстердамі (серпень, 1998) у складі української делегації. Вона була одним із розробників українсько-німецького проекту Бібліотеки Гете-інституту у Києві та Державної бібліотеки для дітей України із вивчення організації роботи дитячих бібліотек Німеччини, зокрема, у складі учасників проекту досліджувала діяльність Міжнародної дитячої бібліотеки у Мюнхені.

Т. І. Ківшар входила до редакційних колегій часопису «Бібліотечна планета», наукових збірників «Українська біографістика» (головний редактор у 2009–2012 рр.), «Вісник КНУКіМ» (серія «Історичні науки»), «Культура і мистецтво у су-

часному світі», «Наукові записки КНУКіМ», «Питання культурології», «Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки», «Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету» (серія «Бібліотекознавство. Книгознавство»), видань УБА «Бібліотека. Інформація. Суспільство», «Професійний бібліотечний рух: назустріч змінам бібліотечно-інформаційного середовища» та ін.

За вагомих особистий внесок у розвиток культури України та досягнення у професійній діяльності, багаторічну сумлінну працю Указом Президента України у травні 2004 року Т. І. Ківшар було присвоєно Почесне звання «Заслужений працівник культури України», її нагороджено Грамотами та Подяками Міністерства культури і мистецтв, Київського міського Голови.

З 2004 року Т. І. Ківшар розпочала роботу в Інституті біографічних досліджень НБУВ на посаді старшого наукового співробітника, викладаючи у КНУКіМ за сумісництвом, продовжувала розробку методологічних проблем історії бібліотечної справи України, регіонального аспекту її вивчення в роки Другої світової війни (Ківшар, 2007), була співавторкою методичних матеріалів, робочих програм, тематичних планів із курсів «Бібліотекознавство» та «Історія бібліотечної справи України», Головою Державної комісії з прийому державних іспитів на факультеті культурології.

Починаючи із 90-х років ХХ ст., коли особливо усвідомлювалась потреба українського суспільства в концептуальних ідеях, теоріях, які б гармонійно увійшли у контекст пошуків методології вітчизняного бібліотекознавства, а також з'явилась необхідність визначення цінності наукового доробку бібліологів в Україні та поза її межами для розвитку наукової думки, Т. І. Ківшар розпочала вивчення наукової спадщини діячів бібліотечної справи, а також визначних особистостей, вчених, які у своїх працях розглядали й бібліологічну проблематику, проте в радянську добу ці роботи з ідеологічних причин радянською цензурою були вилучені з наукового обігу, а імена їх авторів були свідомо замовчувані. Дослідниця на основі виявлених нею документів і матеріалів написала низку змістовних статей щодо бібліологічного доробку відомих бібліотекознавців і книгознавців, визначних українських діячів Олександра Грушевського, Івана Огієнка, Івана Стешенка, Ярослава Стешенка, Степана Сірополка, Лева Биковського (Ківшар, 2008b), Петра Зленка, Іллі Вугмана (Ківшар, 2012a), Павла Ярковського, Івана Франка (Ківшар & Одинока, 2008), Юрія Меженка, Софії Русової, Василя Короліва-Старого, проаналізувала книгозбірні окремих особистостей.

Особливу увагу було приділено науковому аналізу особистого книжкового зібрання Т. Шевченка (1814–1861), реконструкції його складу і змісту, вивченню історіографії Шевченкової бібліотеки, джерел її комплектування, тематико-типологічного спрямування та долі книгозбірні після відходу Т. Шевченка у вічність. Їй вдалося розкрити історію «Тарасової книгарні» й довести, що її слід вважати першою українською громадською бібліотекою на території Російської імперії (Ківшар, 2009). Дослідниця висвітлила історію ювілейного видання «Кобзаря» Т. Шевченка. 1840–1940 (Прага, 1941), виданого українською еміграцією у роки Другої світової війни з нагоди 100-ліття від виходу першого видання, щоб актуалізувати творчість пророка української нації у часи фашистської навали. Професорка розкрила особливості підготовки до друку цього унікального видання, зосередила увагу на персоналіях, зокрема, використавши документи з Особового архіву родини Степана Онисимовича Сірополка, довела, що Степан Степанович Сіропол-

ко (молодший, 1908–1982), а не Степан Онисимович Сірополко (1872–1959), його батько, як вважалося раніше, брав найактивнішу участь у підготовці тексту творів Тараса Шевченка, упорядкуванні, написанні та редагуванні коментарів, приміток, історіографії шевченкіани. Саме він готував рукопис до друку, збирав пожертви, обліковував їх із зазначенням поіменно жертводавців та контролював видавничо-поліграфічний процес в умовах війни (Ківшар, 2014).

Багаторічною була праця Т. І. Ківшар із реконструкції наукової біографії, бібліологічного доробку й укладання біобібліографії визначного вченого Степана Онисимовича Сірополка, ім'я якого після тривалого замовчування в радянську добу було повернуто дослідницею в українську бібліологію у праці «Видатний просвітянин» (1992). Він був автором першого україномовного монографічного дослідження в галузі бібліотекознавства «Короткий курс бібліотекознавства. Історія, теорія та практика бібліотечної справи» (Львів, 1924). У цій праці С. Сірополком закладено теоретико-методологічні підвалини вітчизняного бібліотекознавства як науки, викладено його історію, визначено об'єкт, завдання, методи та структуру, розкрито зв'язки в системі наук, подано понятійно-категоріальний апарат, виділено основні елементи системи «бібліотека» і означено зв'язки між ними. У серії статей за авторством Т. І. Ківшар, а також у її монографії «Бібліологічна спадщина Степана Сірополка» (2015а), своєрідній бібліологічній біографії, досліджено роль ученого у формуванні теоретико-методологічних засад вітчизняної бібліології, проаналізовано його бібліологічні праці, охарактеризовано внесок вченого у розбудову української книжкової та бібліотечної справи на етнічних землях та еміграції в Європі, висвітлено вплив ідей Сірополка на розвиток книгознавства та бібліотекознавства в Україні та зарубіжжі. Дослідниця довела, що Степан Сірополко сформулював нові в історії вітчизняної бібліології погляди, виявивши тяглість української національної книжності, починаючи з часів Київської Русі, та наголосивши, що лише періоди української державності відзначаються поступом духовної культури, а втрата України самостійності неухильно веде до занепаду духовної культури, він першим з'ясував, що українська бібліологія розвивається в Україні та поза її межами як цілісне явище, інтегруючи до світової науки про книжку. Новаторськими були думки Сірополка про тоталіризацію радянської книжкової сфери та русифікацію української радянської бібліології, своїми дослідженнями учений привертав увагу світової спільноти до так званих «ідеологічних ухилів», «класової боротьби» у радянській бібліології України (Ківшар, 2012b). Монографію можна вважати першою науковою біографією одного з основоположників української бібліології, певним внеском у розвиток сірополкознавства. Сукупність наукових праць Т. І. Ківшар, присвячених Степану Сірополку, опублікованих в Україні та за кордоном, її ініціатива проведення наукових конференцій і круглих столів в Україні та виступи, участь у міжнародних наукових зібраннях впродовж 1992–2014 років, у поверненні з Праги до Києва його архіву й особистої унікальної бібліотеки (1997) стали вагомим внеском у визнання Степана Сірополка визначним українцем. До урочистого відзначення на державному рівні 150-річчя від дня народження видатного громадського діяча, педагога, публіциста, бібліотекознавця висунено пропозицію Національному банку виготовити і ввести в обіг ювілейну монету, а «Укрпошт» – поштові конверти й поштові

марки (Постанова Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках» (17.12.2021).

Помітним є внесок Ківшар у вивчення бібліологічної спадщини Лева Биковського (1895–1992), книгознавця, бібліографа, бібліотекознавця, історика, журналіста-мемуариста, визначення його ролі у висвітленні початкового періоду історії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, розробці періодизації українського книгознавства. Досліджено авторську концепцію книгознавства, яке Л. Биковський розглядав як комплексну науку про книжку і книжкову справу. Виявлено, що для аналізу структури й функцій книгознавства він першим запровадив системний підхід у вітчизняній науці про книжку. Введено до наукового обігу одну з останніх праць Л. Биковського «Матеріали для майбутньої енциклопедії книгознавства» (Денвер, шт. Колорадо, США, 1978), що Таїсія Іванівна віднайшла в особистому архіві Л. Биковського в Архіві-музеї Всеукраїнської академії наук у Нью-Йорку (США). У цій праці Л. Биковський ще у 70-х роках ХХ ст. вперше в українській бібліології порушив проблему створення енциклопедії книгознавства. Т. І. Ківшар доводить, що за хронологічними (1809–1978) і географічними межами систематизованих публікацій учених, виявлених Л. Биковським, які проводили бібліологічні дослідження у різних країнах і на різних континентах, широтою охоплення тематики й проблематики «Матеріали для майбутньої енциклопедії книгознавства» (Денвер, США, 1978) становлять унікальне джерело для реконструкції історії української бібліології у світі у XVIII–XX століттях (Ківшар, 2020b). Вивчення біографічної інформації та бібліологічної спадщини Іллі Вугмана (1890–1962), бібліолога, математика, педагога, організатора і теоретика бібліотечної справи, одного із засновників бібліотечно-бібліографічної школи Причорноморського регіону, дозволило оприлюднити неznані сторінки діяльності в одеський період його життя, виявити складність і протиріччя при перетворенні української бібліології на радянську бібліологію України в 20-х роках ХХ ст., коли період українського ренесансу змінювався періодом наближення великого терору. Простежено вплив його ідей на розвиток історії бібліотечної справи, бібліотечне фондознавство, каталогознавство, читачезнавство, бібліотечної професіології і бібліотечної біографіки. Висвітлено засоби та методи протидії І. Вугманом комуністичній перебудові бібліотечної справи, перетворенню наукових бібліотек на активних пропагандистів більшовизму, досліджено причини його звільнення з посади директора Одеської державної наукової публічної бібліотеки та від'їзду з України (Ківшар, 2012a).

На основі вивчення архівних джерел та аналізу наукової спадщини Петра Зленка (1891–1954), українського публіциста, редактора, педагога, громадського діяча, талановитого бібліолога українського зарубіжжя, який загинув в одному з радянських концтаборів, Т. Ківшар здійснила реконструкцію його життєвого шляху та зробила спробу визначити внесок Зленка у розвиток української бібліології. Вона ввела до наукового обігу його концептуальні ідеї в галузі бібліології, що були менш відомі фахівцям, оскільки значна частина його праць публікувалась в українській зарубіжній періодиці, окремі видання мали обмежений наклад, а частина його праць зберігається в рукописах. Це дозволило актуалізувати науковий доробок одного з діячів українського еміграційного книжкового руху, розширити його іменний ряд (Ківшар, 2013).

Систематизація й аналіз біографічної інформації про бібліотекознавців та діячів бібліотечної справи України ХХ – початку ХХІ століття, їх науковий доробок дозволили дослідниці виявити й обґрунтувати основні тенденції та етапи розвитку української бібліотечної біографіки, зазначити, що вона розвивалась із різним ступенем інтенсивності – від поодиноких популярних біографічних нарисів до вилучення багатьох із них із наукового вжитку на початку 30-х років ХХ ст. разом з іменами їх авторів, так званих «буржуазних націоналістів», від запровадження радянської політичної цензури у відтворенні повного персоніологічного ряду імен українських науковців до «олюднення» бібліотечної справи й бібліотекознавства в період незалежності України, переосмислення наукової спадщини визначних бібліологів, прагнення представити з необхідною й достатньою повнотою перелік імен людей, пов'язаних професією, та прихильників бібліотечної сфери. Вивчення бібліотекознавчого доробку діячів бібліотечної справи та бібліотекознавців дозволило Т. І. Ківшар додати до складу спеціальної біографіки та бібліотекознавства бібліотечну біографіку, завданнями якої слід вважати: виявлення й аналіз різних видів біографічних джерел, систематизацію бібліотекознавчих публікацій, укладання біобібліографії, вивчення особливостей біографічного письма, специфічних особливостей та властивостей життя і діяльність бібліотекознавців, а також осіб, пов'язаних із бібліотечною справою, які репрезентують специфіку людського буття в конкретний історичний період, отримання нових біографічних знань. У контексті бібліотечної біографіки розглянуто значення біобібліографії бібліотечної справи як напряму наукової і практичної діяльності, спрямованої на створення розгалуженої системи персоніологічних видань, в яких розкрито книгознавчу, бібліотекознавчу та бібліографічну спадщину як окремих особистостей, так і груп бібліологів (Ківшар, 2011а). У контексті бібліотечної біографіки Т. І. Ківшар працювала над укладанням довідника українських бібліотекознавців, про що йшлося у її доповіді «Довідник українських бібліотекознавців: концепція формування словника» (2005), було визначено мету, хронологічні межі довідкового видання, принципи формування реєстру імен для словника, критерії відбору персоналій. У жовтні 2015 року Т. І. Ківшар у межах Інституту біографічних досліджень НБУВ розробила концепцію біобібліографічного довідника і план його підготовки до століття книгозбірні «Співробітники Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–2018 рр.)».

Історичний напрям досліджень Т. Ківшар характеризується висвітленням маловідомих сторінок життєвого шляху українського історика Михайла Антоновича (1910–1955) із залученням архівних документів щодо його перебування у радянських концентраційних таборах, а також листування з його молодшим братом відомим істориком й організатором науки в українському зарубіжжі Марком Антоновичем (1916–2005) (Ківшар, 2008а); упорядкуванням збірника документів і матеріалів про життєвий та творчий шлях С. З. Заремби (1947–2003) з написанням вступної статті та укладанням бібліографії талановитого ученого, який обґрунтував пам'яткознавство як науку, що активно розвивається в сучасній Україні (Ківшар, 2007). Т. І. Ківшар є автором біографічного нарису про українського історика та археолога С. М. Ляшка (1947).

Біографічний напрям досліджень Ківшар виявився у реалізації спільного наукового міжнародного дослідницького проекту НАН України та Російського гума-

нітарного наукового фонду «Російсько-українські культурні зв'язки: біографічний аспект», де вона була керівницею української частини. В його межах здійснювався аналіз досвіду сучасної біографістики та особливостей світоглядного підходу російських дослідників до відображення у російських біографічних виданнях біографічної інформації українців чи вихідців з України, а також вивчалось значення цих та інших підходів для розвитку сучасної біографіки. Другим був державний культурно-просвітницький проєкт «Українці у світі» Всеукраїнського об'єднання «За Помісну Україну», присвячений виявленню та введенню до наукового обігу імен визначних зарубіжних українців, вивченню їх внеску у розвиток світової цивілізації, в якому Ківшар була науковим редактором. Вона сприяла налагодженню міжнародного співробітництва між Інститутом біографічних досліджень НБУВ та Канадським дослідно-документаційним центром, працюючи над сумісним проєктом довідкового видання «Канадські українські науковці в Канаді».

За результатами праці в Інституті біографічних досліджень НБУВ Таїсію Іванівну Ківшар нагороджено Почесною грамотою Президії НАН України (2007) і Відзнакою Президії НАН України «За професійні здобутки» (2012).

У 2015 році Ківшар за сімейними обставинами переїхала до Канади, де у Торонто вона продовжує вивчати проблеми української бібліології та історії зарубіжної української культури. У дослідженні «Книговидавнича справа канадських українців початку піонерської доби» вона проаналізувала початковий період історії книговидавничої справи канадських українців, зокрема, її дослідження поглибило знання про початковий етап історії книговидавничої справи канадських українців, особливості її формування й розвитку. Проаналізовані віднайдені нею канадські українські першодруки «Християнський Катехизм для ужитку шкільних дітей і молоді» (1904) та навчальне видання для вивчення англійської мови «Ruthenian-English Glossary or Dictionary or English Manual for Ruthenians» («Рутенно-Англійський Глосарій або Словник або Англійський посібник для Рутенців» авторства І. Бодруга та М. Щербініна (1905), подано характеристику тематичної й типологічної спрямованості, читацького призначення перших канадських українських книгодруків, їх поліграфічного виконання, підкреслено, що художнє оформлення книжок відбувалось зі збереженням традицій українського друкарства, впроваджуваних при формуванні канадського українського книговидання. З метою уточнення фактологічного аспекту канадського українського книговидання початкового етапу піонерської доби реконструйовано біографії організаторів книговидавничої справи, редакторів і друкарів, української інтелігенції, зокрема освітян Кирила Ґеника, Івана Бодруга, Івана Негрича, відомих як «Березівська Трійця», Теодора Стефаніка, Йосифа Дима, Михайла Щербініна, яким належала провідна роль в українській громаді Канади, а також друкарів Йосипа Косового та Олекси Антоноука, зусиллями яких було започатковане українське книгодрукування в цій країні, почалося формування етнічного інформаційного середовища в поліетнічному інформаційному просторі Канади. Авторка наголошувала, що заснування книговидавничої справи канадських українців відіграло ключову роль у прискоренні формування української етнічної групи у Канаді, включення її до канадської культури і збагачення мультикультури Канади (Ківшар, 2020а).

Дослідження Т. І. Ківшар дозволило поглибити знання про внесок відомого канадського дослідника української імміграції в Канаді, бібліолога, педагога, редак-

тора, громадського діяча, дійсного члена НТШ в Канаді, президента УВАН у Канаді (1983–1986) Михайла Марунчака (1914–2004) у вивчення історії бібліології канадських українців. Аналізується оцінка М. Марунчаком канадських українських першодруків, а також роль «Канадської північно-західної видавничої спілки» та «Канадського Фармара» у становленні україномовного книгодрукування у Канаді.

Привернула увагу Ківшар біографічна діяльність Наукового товариства імені Т. Шевченка в Канаді (НТШ Канади), вивчення якої довело, що осередок став об'єднуючим центром біографіки зарубіжного українства, де проводились збирання, зберігання та аналіз без ідеологічних нашарувань біографічної інформації про визначних українських учених, письменників, громадських й політичних діячів як минушини, так і новітньої історії. Підкреслено помітний внесок НТШ Канади у персонологічне вивчення наукового українського зарубіжжя, інтеграцію імен видатних українців до канадського культурного середовища. У біографічному нарисі Таїсії Іванівни про довголітню Голову дирекції НТШ у Канаді Дарію Даревич (1939), професорку історії мистецтва, докторку історії мистецтва, педагогиню, мисткиню, редакторку, організаторку мистецького життя, громадську діячку, колекціонерку українського мистецтва, розкрито основні напрями наукових досліджень і діяльності в галузі вивчення творчості українських мистців неконформістів, подолання ізоляції їх від мистецької еліти, інтеграції їх мистецької спадщини до світового культурно-мистецького простору. У біографічному нарисі йдеться про роль Д. Даревич у духовному збагаченні українців діаспори, поглибленні знання про здобутки канадських українських мистців, розвитку канадського мультикультуралізму. Наголошено, що Д. Даревич першою оприлюднила поза межами України образотворчу спадщину українських мистців на тему зображення Голодомору, що сприяло розголосу української трагедії на цілий світ.

Вивчення біографії дійсного члена НТШ Канади Лідії Палій (1924), мисткині, письменниці й громадської діячки, дозволило окреслити її внесок у розвиток українсько-канадських культурних зв'язків, у тому числі і книжкової справи, виявити їх напрями, форми і методи, проаналізувати засоби співпраці між українською та канадською інтелігенцією, виявити вплив відомих особистостей на розвиток творчої співпраці між письменниками Канади й України.

Дослідження життєпису Доріс Янди (1924–2005), канадської українки, поетеси, журналістки, художниці, мисткині, редакторки і громадської діячки, активної учасниці жіночого руху в Канаді, розкрило її провідну роль у створенні та розвитку Союзу Українок Канади, жіночого товариства при українській православної катедрі Св. Івана, Українського канадського музею Союзу Українок Канади. Вона входила до складу багатьох українських організацій. У післявоєнні роки зустрічалася з Ольгою Петлюрою у Парижі в справі допомоги імміграції до Канади багатьом українцям, які перебували у таборах біженців та переміщених осіб у Європі після закінчення Другої світової війни, сприяла їх переїзду до країни кленового листа, опікувалась працевлаштуванням та адаптацією новоприбулих іммігрантів.

Аналіз біографії Ольги Петлюри (1884–1959), педагогині й громадської діячки, виявив, що вона відігравала важливу роль в утвердженні глибокого патріотизму, ідейності та гідності українського жіноцтва. Життєпис О. Петлюри, реконструйований Т. І. Ківшар (2017), дозволив визначити її участь в українському національно-визвольному, громадсько-політичному й жіночому рухах першої половини

XX ст., культурному й соціально-побутовому житті української політичної імміграції в Європі у 20–40-х роках XX ст..

Помітною є участь Таїсії Іванівни Ківшар (2015b) у житті української громади Торонто, вона співпрацює з Науковим товариством імені Т. Шевченка в Канаді, виступає з доповідями на засіданнях Союзу Українок Канади (відділення Софії Русової, Торонто), українського дому для старших людей у Пансіоні імені Івана Франка (Missisaga), друкує у пресі статті, присвячені визначним українкам, проблемам шкільництва й окремим українським громадським осередкам у Канаді (Kivshar, 2016).

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, варто зазначити, що близько 250 наукових публікацій професорки Т. І. Ківшар із проблем історії української бібліології, її методологічних аспектів джерельної бази, історії бібліотечної і книжкової справи, бібліотечної біографіки, біографій фундаторів наукової думки, а також соціальних функцій бібліотек, взаємозв'язків бібліотечної та книжкової справи тощо є помітним доробком вченої. Їй вдалося обґрунтувати окремі тенденції книговидавничої справи України післявоєнного періоду, повернути до наукового обігу численні важливі факти з історії книжкової та бібліотечної справи, поповнити джерельну базу української бібліології документами, сформованими як на етнічних землях, так і поза їх межами, оприлюднити безпідставно вилучені радянською владою імена вчених та наукові праці, а також спробувати визначити внесок кожної особистості у розвиток окремих складових бібліології, книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії, бібліографознавства й поширити ці знання серед професійної спільноти.

Певним досягненням професорки можна вважати виявлення та обґрунтування бібліотечної біографіки як самостійного напрямку у складі спеціальної біографіки та бібліотекознавства, визначення її завдань й умотивування тенденцій розвитку в історії бібліотечної справи XX – початку XXI століття. Становлять інтерес і висвітлення сторінок життєпису українських жінок поза межами України, визначення їх ролі у збереженні національної ідентичності в іншомовному середовищі, їх патріотизму та інтелігентності.

Персоналогічні дослідження українських бібліологів в Україні та поза її межами були й залишаються важливим напрямом наукових інтересів Т. І. Ківшар. Повернення до наукового обігу вилучених радянською владою з українській історіографії з ідеологічних міркувань імен визначних українських діячів книги, «олюднення» вітчизняної бібліології, створення з необхідною і достатньою повнотою іменного ряду книгознавців, бібліотекознавців і бібліографів, написання їх життєпису й оприлюднення наукового доробку, визначення головних здобутків у галузі бібліології, а також поширення знання про науковий доробок кожної професійної особистості стали найважливішими напрямками досліджень професорки. Значну частину життя Т. І. Ківшар присвятила педагогічній праці, навчаючи студентів, аспірантів, магістрів і пошукувачів основам організації й управління бібліотечною справою, заохочуючи до вивчення історії українського книговидання та бібліотечної справи, ознайомлення із основними віхами історії вітчизняної книжкової культури, аналізу української бібліології з урахуванням досягнень вітчизняної гуманітаристики. Лекції прослухали тисячі студентів, а випускники

КНУКіМ і НТУ «КПІ», у підготовці яких брала участь Т. І. Ківшар, працюють у багатьох бібліотеках і видавництвах України та за її межами, а також у закладах вищої і середньої спеціальної освіти, деякі з них отримали наукові ступені, вчені та почесні звання й поглиблюють дослідження української бібліології, репрезентують її досягнення світовій науковій спільноті.

Небайдужою була Ківшар щодо громадської роботи, яка спрямовувалась на розвиток книжкової сфери й української культури в Україні та українському зарубіжжі.

30 жовтня 2022 року Т. І. Ківшар відсвяткувала ювілейний день народження, з нагоди якого від колективу кафедри інформаційних технологій, професорсько-викладацького складу КНУКіМ, себе особисто щиросердечно вітаємо Таїсію Іванівну та бажаємо їй міцного здоров'я, невичерпної енергії, оптимізму, натхнення на нові відкриття та цікаві наукові дослідження у галузі української бібліології та біографістики, родинного тепла і благополуччя, щасливих років! МНОГАЯ БЛАГАЯ ЛІТА!!!

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Волкова О. В. 65 років (1947) Т. І. Ківшар, українському бібліотекознавцю і книгознавцю, доктору історичних наук, професору, старшому науковому співробітнику Інституту біографічних досліджень НБУ ім. В. Вернадського, уроженці смт. Якимівка. *Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя 2012 рік* : календар і короткі довідки з бібліогр. списками / уклад.: І. Шершньова, Н. Романів, Г. Нагорна, І. Макеєва. Запоріжжя : Тан-дем, 2011. С. 161–164.
- Ківшар Т. И. Региональный аспект изучения истории библиотечного дела Украины в годы Второй мировой войны. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки*. 2007. Вип. 4. С. 61–69.
- Ківшар Т. І. Автобіографія Михайла Антоновича як складова його наукової біографії. *Українська біографістика*. 2008а. Вип. 4. С. 137–153.
- Ківшар Т. І. Бібліологічна спадщина Степана Сірополка (1872–1959) : монографія. Київ : НБУВ, 2015а. 532 с.
- Ківшар Т. І. Бібліотечна біографіка в контексті становлення радянського бібліотекознавства в Україні: діяльність Іллі Вугмана (1890–1929 рр.). *Українська біографістика*. 2012а. Вип. 9. С. 25–64.
- Ківшар Т. І. Внесок української еміграції у розвиток бібліотекознавства, книгознавства й бібліографії: діяльність Петра Зленка. *Українська біографістика*. 2013. Вип. 10. С. 241–281.
- Ківшар Т. І. Книговидавнича справа канадських українців початку «піонерської доби». *Західноканадський збірник*. Едмонтон ; Острог : Вид-во Нац. Ун-ту «Острозька академія», 2020а. Т. 48, ч. 8. С. 153–178.
- Ківшар Т. І. Книгознавча концепція Левка Биковського подебрадського періоду (1922–1923). *Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. 2008b. Вип. 3. С. 145–156.
- Ківшар Т. І. Наукове товариство ім. Т. Шевченка в Канаді: біографічний напрям діяльності. *Українська біографістика*. 2015b. Вип. 12. С. 118–147.
- Ківшар Т. І. Ольга Петлюра в політичному і культурному русі української еміграції в Європі (20–40-і роки ХХ ст.). *Ucraina Magna*. 2017. Vol. 2. С. 159–189.

- Ківшар Т. І. Особисте книжкове зібрання Т. Г. Шевченка. *Українська біографістика*. 2009. Вип. 5. С. 102–129.
- Ківшар Т. І. Українська бібліотечна біографіка ХХ – початку ХХІ ст.: етапи й тенденції розвитку. *Українська біографістика*. 2011а. Вип. 8. С. 192–249.
- Ківшар Т. І. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.) : монографія. Київ : Логос, 1996. 340 с.
- Ківшар Т. Невідомі «Матеріали для майбутньої енциклопедії книгознавства» Л. Биковського (до 125-х роковин від дня народження). *Життя в науці. Студії на пошану Любові Дубровиній* / ред. О. Онищенко. Київ : НБУВ, 2020b. С. 422–440.
- Ківшар Т., Одинока Л. Бібліотекознавчі погляди Івана Франка. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2008. Вип. 22. С. 357–362.
- Ківшар Т. І. Ювілейний празький «Кобзарь» 1840–1940 Т. Шевченка: до історії видання. *Українська біографістика*. 2014. Вип. 11. С. 134–159.
- Ківшар Таїсія Іванівна. *Українські бібліографи : біогр. відомості, проф. діяльність, бібліогр.* / авт.-уклад. Н. І. Абдуллаєва. Київ : Нац. парлам. б-ка України, 2011b. Вип. 3. С. 60–63.
- Ляшко С. М. Таїсія Іванівна Ківшар – український бібліотекознавець і книгознавець. *Музейний вісник*. 2008. Вип. 8. С. 179–182.
- Новальська Т. В., Тимошенко І. В. Кафедра бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв в іменах (1968–2003). *Бібліотечна планета*. 2013. № 2. С. 21–24.
- Петлюра Л. Народе мій улюблений... Київ : НБУВ, 2009. 668 с.
- Степан Онисимович Сірополко (1872–1959) : біобібліогр. покажч. / уклад. Т. І. Ківшар. Київ, 2012b. 197 с.
- Таїсія Іванівна Ківшар (до 40-річчя науково-педагогічної діяльності) : біобібліогр. покажч. / упоряд.: Л. І. Самчук, А. В. Січкар, Н. І. Моїсеєнко. Київ : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2013. 104 с.
- Український історик Сергій Заремба : документи та матеріали до біографії / упоряд. Т. І. Ківшар. Київ, 2007. 204 с.
- Kivshar T. Sophia Rusova, Venerable Ukrainian Educator (1856–1940). *Promin*. 2016. Vol. 56. Pp. 10–13.

REFERENCES

- Volkova, O. V. (2011). 65 rokiv (1947) T. I. Kivshar, ukrainskomu bibliotekoznavtsiu i knyhoznavtsiu, doktoru istorychnykh nauk, profesoru, starshomu naukovomu spivrobotnyku Instytutu biohrafichnykh doslidzhen NBU imeni V. Vernadskoho, urozhentsi smt. Yakymivka [65 years old (1947) T. I. Kivshar, Ukrainian librarian and bibliographer, doctor of historical sciences, professor, senior researcher at the Institute of Biographical Research of the NBU named after V. Vernadskyi, natives of the village of Yakymivka]. In I. Shershynova, N. Romaniv, H. Nahorna & I. Makieieva (Comps.), *Znamenni ta pamiatni daty Zaporizhzhia 2012 rik: kalendar i korotki dovidky z bibliohrafichnymy spyskamy* [Significant and memorable dates of Zaporizhzhia 2012: calendar and brief references with bibliographic lists] (pp. 161–164). Tan-dem [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2007). Regional'nyi aspekt izucheniya istorii bibliotechnogo dela Ukrainy v gody Vtoroi mirovoi voyny [Regional aspect of studying the history of librarianship in Ukraine during the Second World War]. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series Historical sciences*, 4, 61–69 [in Russian].
- Kivshar, T. I. (2008a). Avtobiohrafii Mykhaila Antonovycha yak skladova yoho naukovoi biohrafii [Mykhailo Antonovych's autobiography as a component of his scientific biography]. *Biographistica Ukrainica*, 4, 137–153 [in Ukrainian].

- Kivshar, T. I. (2015a). *Bibliolohichna spadshchyna Stepana Siropolka (1872–1959)* [Bibliographic heritage of Stepan Siropolk (1872–1959)] [Monograph]. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2012a). Bibliotечna biohrafka v konteksti stanovlennia radianskoho bibliotekoznavstva v Ukraini: diialnist Illi Vuhmana (1890–1929 rr.) [Library biography in the context of the formation of Soviet librarianship in Ukraine: the activities of Ilya Vugman (1890–1929)]. *Biographistica Ukrainica*, 9, 25–64 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2013). Vnesok ukraïnskoi emihratsii u rozvytok bibliotekoznavstva, knyhoznavstva y bibliohrafii: diialnist Petra Zlenka [The contribution of Ukrainian emigration to the development of librarianship, bibliography and bibliography: the activity of Petro Zlenko]. *Biographistica Ukrainica*, 10, 241–281 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2020a). Knyhovydavnycha sprava kanadskykh ukraïntsiiv pochatku "pionerskoi doby" [Book publishing business of Canadian Ukrainians at the beginning of the "pioneer era"]. In *Zakhidnokanadskyi zbirnyk* [Collected papers on Ukrainian life in Western Canada] (Vol. 48, Pt. 8, pp. 153–178). Ostroh Academy National University Press [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2008b). Knyhoznavcha kontseptsiia Levka Bykovskoho podebradskoho periodu (1922–1923) [The bibliographic concept of Levko Bykovsky during the Podbrad period (1922–1923)]. *Visnyk of the Lviv University Series "Bibliology, Library Studies and Information Technologies"*, 3, 145–156 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2015b). Naukove tovarystvo imeni T. Shevchenka v Kanadi biohrafichni napriam diialnosti [Scientific Society named after T. Shevchenko in Canada: biographical direction of activity]. *Biographistica Ukrainica*, 12, 118–147 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2017). Olha Petliura v politychnomu i kulturnomu rusi ukraïnskoi emihratsii v Yevropi (20–40-i roky XX st.) [Olga Petlyura in the political and cultural movement of Ukrainian emigration in Europe (20s–40s of the XX century)]. *Ucraina Magna*, 2, 159–189 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2009). Osobyste knyzhkove zibrannia T. H. Shevchenka [Personal book collection of T. G. Shevchenko]. *Biographistica Ukrainica*, 5, 102–129 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2011a). Ukraïnska bibliotечna biohrafka XX – pochatku XXI st.: etapy y tendentsii rozvytku [Ukrainian library biography of the 20th – early 21st centuries: stages and trends of development]. *Biographistica Ukrainica*, 8, 192–249 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (1996). *Ukraïnskyi knyzhkovyi rukh yak istorychne yavyshe (1917–1923 rr.)* [The Ukrainian book movement as a historical phenomenon (1917–1923)] [Monograph]. Lohos [in Ukrainian].
- Kivshar, T. (2020b). Nevidomi "Materialy dlia maibutnoi entsyklopedii knyhoznavstva" L. Bykovskoho (do 125-kh rokovyn vid dnia narodzhenia) [Unknown "Materials for the future encyclopedia of bibliography" by L. Bykovsky (to the 125th anniversary of his birth)]. In O. Onyshchenko (Ed.), *Zhyttia v nauksi. Studii na poshanu Liubovi Dubroviniï* [Life in science. Studios in honor of Lyubov Dubrovina] (pp. 422–440). Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Kivshar, T., & Odynoka, L. (2008). Bibliotekoznavchi pohliady Ivana Franka [Librarian views of Ivan Franko]. *Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine*, 22, 357–362 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2014). Yuvileinyi prazkyi "Kobzar" 1840–1940 T. Shevchenka: do istorii vydannia [Jubilee Prague "Kobzar" 1840–1940 T. Shevchenko: to the history of the publication]. *Biographistica Ukrainica*, 11, 134–159 [in Ukrainian].
- Abdullaieva, N. I. (Comp.). (2011b). Kivshar Taisiia Ivanivna. In *Ukraïnski bibliohrafy: biohrafichni vidomosti, profesiina diialnist, bibliohrafia* [Ukrainian bibliographers: biographical information, professional activity, bibliography] (Vol. 3, pp. 60–63). Natsionalna parlamentska biblioteka Ukraïny [in Ukrainian].

- Liashko, S. M. (2008). Taisiia Ivanivna Kivshar – ukrainnyi bibliotekoznavets i knyhoznavets [Taisia Ivanivna Kivshar is a Ukrainian librarian and bibliophile]. *Muzeinyi visnyk*, 8, 179–182 [in Ukrainian].
- Novalska, T. V., & Tymoshenko, I. V. (2013). Kafedra bibliotekoznavstva Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv v imenakh (1968–2003) [Department of Library Science of Kyiv National University of Culture and Arts in names (1968–2003)]. *Bibliotechna planeta*, 2, 21–24 [in Ukrainian].
- Petliura, L. (2009). *Narode mii uliublenyi...* [My beloved people...]. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (Comp.). (2012b). *Stepan Onysymovych Siropolko (1872–1959) [Stepan Onisymovych Siropolko (1872–1959)]* [Biobibliographic index]. Kyiv [in Ukrainian].
- Samchuk, L. I., Sichkar, A. V., & Moiseienko, N. I. (Comps). (2013). *Taisiia Ivanivna Kivshar (do 40-richchia naukovo-pedahohichnoi diialnosti)* [Taisia Ivanivna Kivshar (for the 40th anniversary of scientific and pedagogical activity)] [Biobibliographic index]. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (Comp.). (2007). *Ukrainskyi istoryk Serhii Zaremba: dokumenty ta materialy do biohrafii* [Ukrainian historian Serhii Zaremba: documents and materials for biography]. Kyiv [in Ukrainian].
- Kivshar, T. (2016). *Sophia Rusova, Venerable Ukrainian Educator (1856–1940)* (Vol. 56, pp. 10–13). Promin [in Ukrainian].

UDC 002.2:02-051

Tetiana Novalska,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of Information Technologies Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: novalska@meta.ua
ORCID: 0000-0003-3093-3998

A WELL-KNOWN BIBLIOGRAPHER, LIBRARIAN, TEACHER AND HISTORIAN – TAIISIA KIVSHAR

The aim of the article is to highlight, summarise and evaluate the contribution of Professor Taisiia Kivshar to the development of bibliological science and education in Ukraine, her pedagogical and social activities, based on a critical analysis of professional publications.

The research methodology involves the use of research tools of socio-communicative, systematic, and historical-genetic approaches, which made it possible to determine a complex of factors that influenced the formation of the scientific outlook and professional qualities of the professor. The author of the article also applies historiographical, source studies, analytical, comparative, and bibliometric methods.

The scientific novelty consists in identifying the main periods of the formation of Kivshar's professional worldview, an objective assessment of her contribution to the development of bibliological science and education in Ukraine, the facts and sources of the professor's biographical and scientific heritage are introduced into scientific circulation, her contribution to bibliography, library science, the history of Ukrainian bibliography, the development of modern librarianship and Ukrainian library biography is scientifically substantiated.

Conclusions. About 250 scientific publications of Kivshar on the issues of the history of Ukrainian bibliography, the history of library and book science, library biography, biographies of the founders of scientific thought, as well as the social functions of libraries, the relationship

between library and book studies, etc. are a notable achievement of the professor. She succeeded in substantiating certain trends in the book publishing business of Ukraine in the post-war period, introducing into scientific circulation numerous important facts from the history of book and library studies, replenishing the source base of Ukrainian bibliography with documents created both on ethnic lands and outside their borders, and publishing the names of scientists and scientific works banned by the Soviet censorship, as well as trying to determine the contribution of each individual to the development of individual components of bibliology, book studies, library studies, bibliography and spread this knowledge among the professional community.

A certain achievement of the professor can be considered the identification and substantiation of library biography as an independent direction in the composition of special biography and library science, the definition of its tasks and substantiation of the development trend in the history of librarianship in the 20th–early 21st centuries. The coverage of the pages of the biography of Ukrainian women outside the borders of Ukraine, the definition of their role in preserving national identity in a foreign language environment, their patriotism and intelligence are also of interest.

T. Kivshar devoted a significant part of her life to pedagogical work, teaching students, postgraduates, and researchers the basics of organising and managing librarianship, encouraging them to study the history of Ukrainian book publishing and librarianship, to familiarise themselves with the main milestones in the history of domestic book culture, the analysis of Ukrainian bibliology, taking into account the achievements of domestic humanities.

Keywords: Taisiia Kivshar, professor, book studies, library studies, bibliographic studies, bibliology, library and information education, training of scientific personnel, library biography.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2022 р.